

MOJE TELO, JA: Kontracepcija

Nada SEKULIĆ
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu

Opšti cilj ovog rada je da pruži preliminarne empirijske okvire za operacionalizaciju teze o „političkom telu”, odnosno o povezanosti interiorizovanog telesnog iskustva i telesnih praksi i društvenih normi koje se tiču ženske telesnosti. Jedna od osnovnih dimenzija podvlašćivanja žena ostvaruje se kroz prisvajanje ženske reproduktivnosti i seksualnosti, i izražava se kao društveno konstruisan gubitak kontrole žena nad vlastitim telom (režimi seksualnog, bračnog, reproduktivnog života, režimi ženskog i muškog oblačenja, rodni režimi korišćenja prostora itd.). U radu je kroz analizu empirijskog materijala (anketa o kulturi rađanja sprovedena početkom 2017. na teritoriji Srbije i severa Kosova na uzorku od 1560 žena) pokazano da kontraceptivna kultura nije samo, pa čak ni prevashodno pitanje ženskog zdravlja, već pitanje ženske emancipacije. Ona se gradi kao sistem vrednosti, povezana je sa širim političkim predstavama žena o položaju i ulozi žena u društvu, a povezana je i sa kvalitetom života žena, koji bitno zavisi od toga da li će žene smatrati da imaju pravo na svoj telesni integritet ili ne. To istovremeno dovodi u pitanje shvatanje i politike koje polaze od toga da će prosta edukacija ili čak činjenje dostupnim kontraceptivnih sredstava automatski promeniti kulturni obrazac koji utiče na nisku kontraceptivnu kulturu. Dodatno, ovo istraživanje je pokazalo da patrijarhalni sistem vrednosti ne predstavlja društveno-kulturni prostor u kome se žene dobro osećaju čak i ukoliko mu se nekonfliktno konformiraju, već da je povezan sa osećajem krivice kod žena, gubitkom kontrole nad svojom autonomijom i nižim stepenom telesnog životnog zadovoljstva.

* Istraživanje je sprovedeno kao potprojekat u okviru projektnog ciklusa „Izazovi nove društvene integracije u Srbiji – koncepti i akteri” koje podržava Ministarstvo nauke, prosvete i tehnološkog razvoja Republike Srbije (ev. broj 179035)

Ključne reči: kontracepcija, emancipacija žena, patrijarhalnost, populaciona politika, biopolitika

U ISTORIJI PROSVETITELJSKE POLITIČKE MISLI, na kojoj se temelje principi moderne buržoaske demokratije, politički subjektivitet i sloboda određeni su apstraktnim pojmom prirodnog prava i jednakosti svih ljudi (ne uvek i žena), racionalnim mišljenjem i privatnim vlasništvom, a ne telesnošću. Telo je „crni kontinent” buržoaske demokratije. Prema Agambenu, odvajanje „golog života” – oblik egzistencije koji je sveden na biološke funkcije – i političke egzistencije, oblikovalo je zapadnu političku istoriju od antike do danas (Agamben 1998). Kao i Fuko (Foucault), i Agamben smatra da je ustanovljenje modernog suvereniteta utemeljeno na biopolitičkim praksama, unutar kojih poštovanje autonomije tela nije usklađeno sa poštovanjem autonomije ličnosti ili građanina i izuzeto je iz sfere političke autonomije (npr. postojanje opšte mobilizacije, populaciona politika, rasna politika koja se održala dugo nakon uspostavljanja demokratskih ustava, mere bezbednosti i javnog nadzora, način vođenja savremenih ratova koji su neselektivni prema civilnim ciljevima, obavezne zdravstvene mere, zagađivanje prirode, patentiranje i menjanje gena, masovna tržišna proizvodnja i distribucija genetski modifikovane hrane, čipovanje ljudi itd.) Različite mere direktnog povezivanja života sa planskim institucionalnim upravljanjem društvom Fuko naziva biopolitičkim praksama. (Foucault 1998; 2005; 2014) Sve do savremenog razvoja korporatokratije, privatna svojina unutar kapitalističkog društva nije se mogla posmatrati nezavisno od ličnog prava na svojinu pojedinca koji je poseduje.¹ Za razliku od ličnosti, telo nikad nije bilo sasvim u našem posedu – objekti biopolitičkih praksi nisu pojedinci već njihova biološka svojstva merena na agregatnom nivou. „Kao rezultat toga, život je postao nezavistan, objektivan i merljiv faktor, kao i deo kolektivne realnosti koja epistemološki i praktično može da se odvoji od konkretnih živih bića i singlarnosti njihovog iskustva” (Lemke 2010, 5). Ako je telo „crni kontinent” buržoaske demokratije, onda žensko telo predstavlja rudnike tog kontinenta. Pozicija žena kao političkih subjekata dvostruko je deprivirana, a

¹ Personalnost korporacije danas je prepoznata u zakonu time što je ona legalni entitet koji se može posmatrati odvojeno od njenih članova. Kompanija sa takvom personalnošću postoji pravno nezavisno od njenih akcionara, direktora, službenika i kreatora, te dugovi kompanije nisu prenosivi na fizička lica koja je čine. Ograničena personalna odgovornost, trgovina dugovima itd. predstavljaju „korporacijski veo” savremenog kapitalizma.

mogućnosti eksploatacije njihovog tela daleko su veće. Sa jedne strane, telo žene se već na osnovu tradicije seksualno, radno i reproduktivno prisvaja, a u modernim društvima se pojavljuje i kao deo društvenog kapitala na koji država ima pravo da računa, a ne neotuđivog individualnog integriteta žena. Ideju političke slobode ili slobodnog političkog subjekta Isaih Berlin određuje na sledeći način: „Pozitivno značenje reči ‘sloboda’ proizlazi iz nastojanja osobe da bude sopstveni gospodar. Želim da moj život i moje odluke zavise od mene, a ne od spoljašnjih sila bilo koje vrste. Želim da budem svoj sopstveni instrument, a ne instrument drugog čoveka, delovanja ili volje. Želim da budem subjekt, a ne objekt, da me pokreću razum i svesne svrhe, koje sam sam odredio, a ne uzroci koji utiču na mene spolja. Želim da budem neko, a ne niko; onaj ko dela i odlučuje, a ne onaj za koga odlučuje neko drugi. Želim samog sebe da usmeravam, a ne da delujem po zakonima prirode ili drugog čoveka. Iznad svega, želim da budem svestan sebe kao mislećeg, odlučnog, aktivnog bića, odgovornog za sopstvene izbore i sposobnog da ih objasni oslanjajući se na sopstvene ciljeve i ideje. Osećam se slobodnim u onoj meri u kojoj verujem da je ovo istina, a porobljen u onoj meri u kojoj sam prisiljen da shvatim da to nije tako.” (Berlin 1969: 23, prev. N.S) Unutar tog određenja ostaju nevidljivi veoma specifični okviri učestvovanja žena u društvu, koje muškarci sa njima ne dele, a koji su određeni ženskom telesnošću, trudnoćom, (ne)mogućnošću kontrole seksualnog života, neotenijskom, delimično majčinstvom, fizičkom konstutucijom, a pre svega načinom kako se društvo odnosi prema ženskom telu, što sve zajedno utiče na veoma različita polazišta za ostvarenje političke autonomije koja imaju muškarci i žena. Usled toga, telesno iskustvo žena se neretko tumači čak i u pristupu feministkinja kao balast za ostvarivanje pune emancipacije (Bovoar 1982–3; Ortner, prema Papić i Sklevicky 2003).

Merlo Ponti je izmestio ovu (u osnovi dekartovsku) perspektivu postavivši teorijske osnove za razumevanje svesti kao utelovljenog fenomena. Telo, naime, ne predstavlja ni u jednom aspektu sferu odvojenu od kulture ili „primitivnu materiju koja prethodi ekonomskim i socijalnim relacijama i kulturnom značenju.” (Young, 2005). Upravo zbog toga, Toril Moi zamenjuje danas već klasičnu i opšte prihvaćenu podelu na rod i pol (koju je ustanovila Simon de Bovoar u „Drugom polu”) konceptom „proživljenog tela” koji se nadovezuje na fenomenološki pristup Merlo-Pontija. Iz feminističkog ugla, tezu o neodrživosti opozicije pol/rod (priroda/kultura, nature/nurture) zastupaju takođe (iz poststrukturalističke, a ne fenomenološke perspektive) i Batler (Butler 2001; 2005; 2010), Haravej (Haraway 1976; 177

1996; 1991), Kristeva (1979), Gros (Grosz 2005) itd., a u domaćoj feminističkoj teoriji Papić (2003), interpretirajući polarizovani odnos između prirode i kulture (odnosno pola i roda) kao jedinstven kulturni konstrukt koji sadrži dve kulturne opozicije, pri čemu se jedna odnosi na „prirodu” (pol), a druga na „kulturu” (rod). Razlika između navedena dva feminističko-teorijska pristupa, fenomenološkog i poststrukturalističkog, je u tome što je kod prvog naglasak na uvažavanju i prepoznavanju iskustva svesti kao živog telesnog iskustva „bivanja ženom”, a u drugom je naglasak na analizi diskursa. Prvi pristup je više usmeren na osvetljavanje nevidljivog ženskog iskustva, a drugi na dekonstrukciju naturalizovanih ideja o rodu kao odnosa moći i na njihovo relativizovanje.

Političke implikacije ovog izmeštanja usmerene su na jasnije favorizovanje *telesnog političkog integriteta građanina/građanki*, a kad su žene u pitanju, to se odnosi na neophodnost poštovanja telesno/ reproduktivnog integriteta žene i odsustvo instrumentalizovanja ženske reproduktivnosti u državnom planiranju, pravo na slobodno odlučivanje o seksualnom životu, pravo na kontracepciju, pravo na abortus, porodijsko odsustvovanje koje odgovara periodu dojenja, posebno obraćanje pažnje na nasilje nad ženama, odnosno, obuhvata sve one vidove društvenosti koji su povezani specifično sa telom žene i koji su do danas po mnogo čemu sporni i nisu u celini prihvaćeni kao deo osnovnih ljudskih prava žena čak i u najrazvijenijim državama.

Unutar ovog istraživanja, koristeći oba polazišta (i fenomenološko, koje insistira na otelovljenom iskustvu i poststrukturalističko, koje je usmereno na odnose moći) cilj je bio da se osvetli deo reproduktivno/seksualnog iskustva „bivanja ženom”, a da se pri tom istraži i da li je to iskustvo strukturisano relacijama moći.

Opšti cilj ovog rada je da pruži preliminarne empirijske okvire za operacionalizaciju teze o „političkom telu”, odnosno o povezanosti interiorizovanog telesnog iskustva i telesnih praksi i društvenih normi koje se tiču ženske telesnosti. Jedna od osnovnih dimenzija ovog podvlašćivanja ostvaruje se kroz prisvajanje ženske reproduktivnosti i seksualnosti, i izražava se kao društveno konstruisan gubitak kontrole žena nad vlastitim telom (režimi seksualnog, bračnog, reproduktivnog života, režimi ženskog i muškog oblačenja, rodni režimi korišćenja prostora itd.). Ovu tezu je među feministkinjama drugog talasa najjasnije formulisala Šulamit Fajrstoun (Shulamit Firestone) (1970/2003), zastupajući stav da je prisvajanje ženske reproduktivnosti primaran i istorijski osnovni oblik društvene eksploatacije

„Oprirodnjavanje” društvenih režima onemogućuje uvid u to kako socijalne norme (one mogu biti eksplicitne, zakonske, običajne ili implicitne, nesvesno ugrađene u način ponašanja i odnošenja ljudi prema ženskom telu, kao i kroz samopercepciju sopstvenog tela kao ženskog) ograničavaju, oštećuju ili sužavaju mogućnosti korišćenja, uživanja, upravljanja sopstvenim telom, razvoja svojih potencijala, samoodređenja i artikulacije svojih potreba, a samim tim i učestvovanja u društvu.

Operacionalizujući ovaj cilj, izdvojili smo nekoliko vidova telesnih iskustava koja su korišćena u analizi. Svako od njih predstavlja sferu specifično ženskog telesnog iskustva, a istovremeno i mogućeg gubljenja kontrole nad sopstvenim telom. Osnovne jedinice analize, ili osnovna iskustva koja smo analizirali odnosila su se na: kontraceptivnu kulturu, iskustvo abortusa, planiranje trudnoće koja je završila rođenjem prvog deteta, iskustvo porodičnog rodnog nasilja. U ovom radu je predstavljen samo jedan deo ove analize, onaj koji se odnosi na kontracepciju.

1. KONTRACEPTIVNA KULTURA

Postojanje kontraceptivne kulture predstavlja izuzetno važan način uspostavljanja kontrole žena nad sopstvenom reproduktivnošću, razdvajanja reproduktivnog i seksualnog života i proširivanje mogućnosti životnih izbora. Mada su neki metodi kontracepcije bili oduvek u većoj ili manjoj meri poznati, tek u modernom društvu odnos prema kontracepciji postao je problem od opšte društvenog interesa, zbog naglog razvoja nauke i otkrivanja sve efikasnijih metoda kontracepcije, uvođenja zdravstvenih politika i strategija, nastanka populacione politike i emancipacije žena. Različiti činioци i akteri u društvenom životu koji bitno određuju kolektivni, društveni odnos prema kontracepciji, retko su bili usklađeni i jedinstveni. Kao primer se može navesti pristup Maltusa (Malthus), začetnika populacione politike, koji se sa jedne strane zalagao za ograničavanje rađanja siromašnih slojeva, a sa druge, kao hrišćanski demograf, nije bio pobornik upotrebe kontracepcije smatrajući da to narušava javni hrišćanski moral. Njegov pristup se na kraju svodio na veoma diskriminatornu meru, koja se sastojala u zagovaranju „nemešanja”, odnosno u održavanju visokog stepena mortaliteta siromašnih. Sa druge strane, zastupnici neomaltuzijanske populacione politike, rešenja za problem siromaštva u globalnim razmerama pronalaze u direktnoj primeni mera kontrole rađanja, odnosno u biopolitičkom rešavanju društvenih problema, ne dovodeći u pitanje neophodnost redistribucije izuzetno neravnomerno i nepravedno raspoređenog bogatstva, što

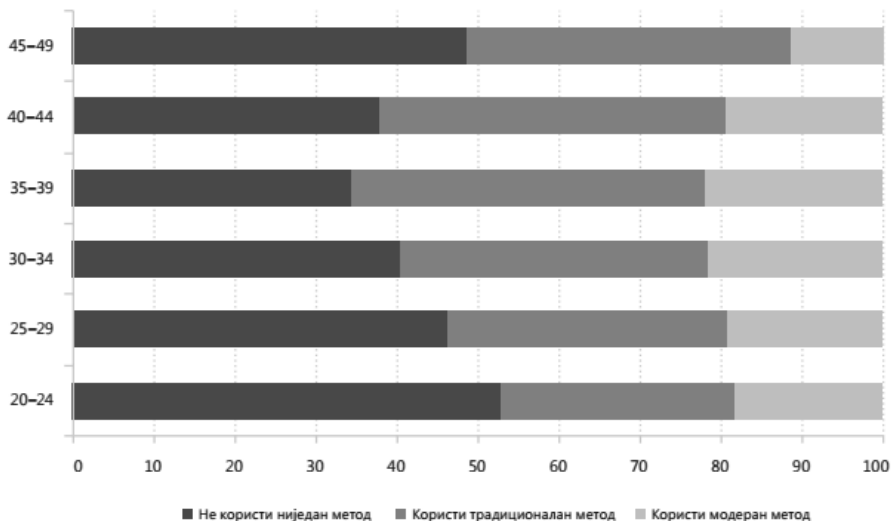
takođe predstavlja oblik manipulacije ženskim telima i ideološko-političko manipulisane složenim uzrocima nejednakosti. Na negativan odnos prema uvođenju i omogućavanju opšte dostupnosti kontracepcije, veliki uticaj je imao patrijarhalni javni moral, hrišćansko i drugo religijsko nasleđe i negativan odnos prema seksualnim slobodama žena i ženskoj telesnoj samosvesti, koji se na ovaj ili onaj način snažno zadržavaju sve do danas (Sekulić 2015). U Velikoj Britaniji tokom XIX veka, i pored pritiska feminističkih lobista, u parlamentu nikada nije usvojen predlog da se sankcionišu i zakonski kažnjavaju muškarci zbog prenošenja sifilisa suprugama, iako je ova pojava dobila epidemijske razmere usled opšteg korišćenja usluga javnih kuća (korisnici ovih usluga su bili muškarci, a dodatno su samo žene prostitutke zakonski kažnjavane). Istovremeno, publikovanje informacija o kontroli rađanja bilo je ilegalno tokom čitavog 19. veka, a i početkom XX veka nije bilo dozvoljeno, npr. transportovati kontracepciju poštom (Oneill 2016). Taj primer veoma ilustrativno pokazuje kako moderno društvo potiče podvlašćivanje žena na patrijarhalnim osnovama direktnim prisvajanjem ženskog tela, uz istovremeno privilegovanje muških telesnih potreba. Međutim, ovo se ne odnosi samo na davnu prošlost. Do danas, odnos crkve i države prema kontracepciji, veronauke i građanskog obrazovanja u školama, kao i odnos lekarske prakse i javnog morala nisu dovoljno usklađeni, a često se zasnivaju i na suprotstavljenim pristupima, ostvarujući različite sfere uticaja u društvu u kome deluju istovremeno. Dodatno, javni odnos prema kontracepciji je veoma različit u različitim delovima sveta i do danas je tome posvećeno veoma malo pažnje u međunarodnim konvencijama, upravo zato što je teško postići opštu saglasnost u vezi sa ovom temom. Naime, seksualne slobode žena predstavljaju anatemu patrijarhata. Usled toga nije čudno što je ona u zemljama u razvoju (Indija npr.) sa snažnim patrijarhalnim nasleđem postala deo državnog projekta tek kao oblik nadzora i upravljanja ženskom reproduktivnošću u sistemu državne populacione politike koja je povremeno sprovedena i kao oblik pritiska na žene, a ne kao mera jačanja ravnopravnosti žena (Sekulić 2014). Član 16. CEDAW konvencije (Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena) garantuje pravo odlučivanja o broju dece, ali to je jedini član koji se odnosi na prava žena ove vrste. CEDAW je takođe jedina od šest povelja UN o ljudskim pravima koja pominje planiranje porodice.

Kontraceptivna kultura se gradi u društvenom prostoru sučeljavanja različitih diskursa, a sudaranje različitih režima odnošenja prema kontracepciji neretko ostavlja u senci realno iskustvo žena, kvalitet njihovog života i njihove političke slobode.

2. KORIŠĆENJE KONTRACENCIJE

Relativno pregledni podaci o korišćenju kontracepcije mogu se naći u okviru više različitih izvora vitalne statistike koje kod nas prati i objavljuje Statistički zavod Republike Srbije, ali ti pokazatelji ne sadrže i mogućnost analize kontraceptivne kulture /vrednosni sistemi, patrijarhalnost, religioznost itd.). Prema standardnoj kategorizaciji, moderni metodi kontracepcije podrazumevaju primenu kondoma, pilule, spirale, injekcije, implanta, dijafragme i lokalnih hemijskih sredstava, kao i sterilizaciju žene/muškarca. Tradicionalni metodi kontracepcije podrazumevaju primenu periodične apstinencije i prekinuti odnos. Klasifikacija korisnika kontracepcije pretežno s obzirom na žene (sem mestimičnog praćenja udela muškaraca u sterilizaciji kao metodi kontracepcije, ne postoji odgovarajuća evidencija o tome da li i koju vrstu kontracepcije koriste muškarci i kako se uopšte odnose prema problemu kontracepcije). Dodatno, korišćenje kontracepcije se klasifikuje na osnovu bračnog statusa žena (bračna/vanbračna zajednica), čime se preudicira da seksualno aktivno žensko stanovništvo mora biti u nekom tipu zajednice sa svojim seksualnim partnerima, što zajedno predstavlja patrijarhalan, normativan i moralizatorski pristup ženskoj seksualnosti.

Tabela 1. Žene u bračnoj/vanbračnoj zajednici u Srbiji, prema metodi korišćenja kontracepcije i starosti (2014), (%)

(Izvor: „Žene i muškarci u Republici Srbiji”, Republički zavod za statistiku, 2014.)

Prema ovim pokazateljima, koji se odnose na Srbiju, mlade žene starosti od 20 do 24 godine manje koriste bilo koji metod kontracepcije od žena starijih staro- **181**

snih grupa, a žene od 35 do 39 godina imaju najrazvijeniju kontraceptivnu kulturu, mada su u svim uzrasnim kategorijama najmanje zastupljeni moderni i sigurniji načini kontracepcije. Prema MICS pokazateljima UNICEF-a za 2014. godinu, na koje se Statistički zavod Srbije delimično oslanja, 41.6% žena u Srbiji ne koristi nikakav kontraceptivni metod, 18.4% koristi neki od modernih metoda, a 40% se oslanja na tradicionalne metode.

Prema UN's Department of Economic and Social Affairs, globalno posmatrano, među članicama UN, 64% udatih žena ili žena koje žive u vanbračnim zajednicama koristilo je neku vrstu kontracepcije u 2015 – što je veliki pomak u odnosu na 1970. kada je kontracepciju koristilo svega 36%. Prema istom izvoru, u zemljama EU 60.8% žena koristi kontracepciju.²

Na nivou EU, tek 7.8% stanovništva se oslanja na prekinuti odnos kao sredstvo kontracepcije. Oralnu kontracepciju koristi 21.9%, kondom 16.7%, spiralu 11.3%, sterilizaciju 3.7% žena i 3.3% muškaraca, računanje plodnih dana 2.4% i druga moderna sredstva 1.7%. 30.2% ne koristi kontracepciju i 0.2% druga tradicionalna sredstva.³ (Contraceptive use by type in Europe in 2016)

Ogroman raskorak između zemalja EU (7.8%) i Srbije (22.6%) u pogledu korišćenja prekinutog odnosa kao sredstva kontracepcije, Drezgić tumači duboko ukorenjenim kulturnim obrascem asimetričnosti rodnih uloga u Srbiji.

„Kada se ženama u Srbiji postavi pitanje šta čine da bi sprečile trudnoću, one često odgovaraju sa 'ništa, muž me čuva.' Ovaj kratak, ali čest odgovor je poput vinjete koja nam puno toga može reći o rodnim odnosima u domenu seksualnosti i reprodukcije. Ona u sebi sadrži i perpetuiru sliku ženskosti koja se ostvaruje kroz seksualnu i kontraceptivnu pasivnost (...) Zbog toga što su savremeni heteroseksualni odnosi definisani muškom inicijativom i orgazmom, čiji je propratni efekat ženin rizik od trudnoće, heteroseksualnost je organizovana u odnosu na percepciju ženske ranjivosti.” (Paxon 2000, 322 prema Drezgić 2010, 47)

„Coitus interruptus, pak, daje muškarcima osećaj kontrole i dokaz je njihovih vitalnosti i seksualne moći, njihove umešnosti i sposobnosti da bez posredovanja tehnologije, 'prirodnim putem' spreče začeće.” (Paxon 2000, 322 prema Drezgić 2010, 47)

2 <https://www.theguardian.com/global-development/datablog/2016/mar/08/contraception-and-family-planning-around-the-world-interactive>

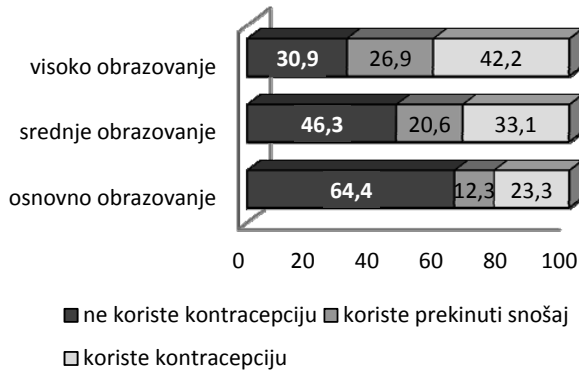
182 3 <https://www.statista.com/statistics/658675/contraceptive-use-in-europe-by-type/>

U ovom istraživanju pokušali smo da dođemo do pokazatelja koji pružaju okvir za izvođenje empirijskih, a ne samo hipotetičko-teorijskih zaključaka u odnosu na ovo pitanje, odnosno, da osvetlimo kulturni okvir u kome se gradi kontraceptivno ponašanje i izbori.

U našem uzorku 41.2% žena izjasnilo se da ne koristi nikakvu kontracepciju. 22.6% oslanja se na prekinuti odnos, a preostalih 36.2% koristi različita druga kontraceptivna sredstva. To su: kondom (19.5%), pilule (7.2%) računanje plodnih dana (4%), spiralu (3.9%) i 1.6% ostalo. Izuzetno niska zastupljenost korišćenja kontracepcije i visoka korišćenja prekinutog odnosa ima, na osnovu rezultata ovog istraživanja, samo delimično veze sa obrazovanjem i do neke mere sa godinama (žene starije od 52 godine, koje su najvećim delom ušle u menopauzu, odgovarale su na ovo pitanje pretežno referirajući na kontracepciju koju su koristile u fertilnom periodu).

Očigledno je da se veći procenat žena koje ne koriste nikakvu kontracepciju nalazi među niže obrazovanim nego među visoko obrazovanim ispitanicama (64.4% žena sa završenom osnovnom školom ili još nižim obrazovanjem ne koristi nikakvu kontracepciju, dok taj procenat opada sa stepenom obrazovanja – 46.3% ispitanica sa završenom srednjom školom ne koristi nikakvu kontracepciju, ali čak 30.9% žena sa visokim obrazovanjem takođe ne koristi kontracepciju). Mada je procenat visokoobrazovanih žena koje ne koriste kontracepciju mnogo manji u odnosu na ispitanice sa osnovnom školom, to ipak ukazuje da sem obrazovanja postoje još neki razlozi koji su povezani sa niskom kontraceptivnom kulturom. Kada se ispitanice uporede prema obrazovanju, prekinuti odnos najviše koriste upravo žene sa visokim obrazovanjem – njih 26.9% spram svega 12.3% ispitanica sa osnovnim i nižim obrazovanjem (tabela 2). Dakle, više od polovine žena sa visokim obrazovanjem, ili svaka druga među njima. (57.8%) koristi visoko rizične ili ne koristi metode kontracepcije, što je izuzetno visok procenat.

Posmatrano prema teritorijalnoj distribuciji, najviše žena sa sela ne koristi nikakvu kontracepciju (njih 50.6%) što je znatno više u odnosu na ispitanice iz najvećih gradova u kojima ipak postoji i dalje veoma visok procenat žena koje uopšte ne koriste kontracepciju (33.2%). Kada je u pitanju korišćenje prekinutog odnosa, kao i u prethodnom slučaju iznenađujuć je podatak da je najviše žena u većim gradovima koje koriste ovakav vid zaštite od trudnoće (24.5%), što potvrđuje tezu da izbor ovog kontraceptivnog sredstva nema veze sa neznanjem ili sa nedostupnošću drugih kontraceptivnih sredstava, budući da nije potvrđena značajna povezanost između visine prihoda i ne/korišćenja kontracepcije.

Tabela 2. Korišćenje kontracepcije u zavisnosti od stepena obrazovanja

Hi kvadrat: 51.58, Sig.0.000, Koeficijent kontingencije 0.18

3. KONTRACEPCIJA I PATRIJARHALNE VREDNOSTI

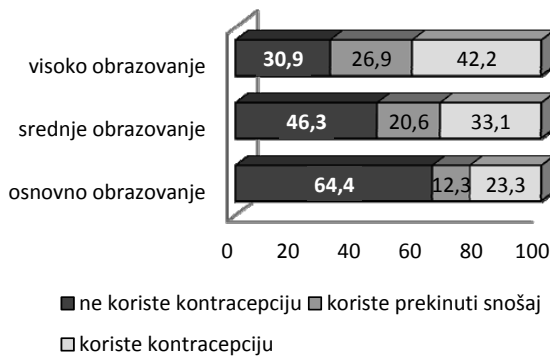
Oko četvrtine ispitanica (25.6%) smatra da nije dobro da kontraceptivna sredstva budu široko dostupna, jer se time jača nemoral kod mladih. Uz dodatnih 19.6% koje nemaju definisan stav prema ovom pitanju, proizlazi da čak oko 45% ispitanica ne podržava jasno politike javne dostupnosti kontracepcije. Nešto više od polovine (54.7%) sa ovim stavom se ne slaže. Tabela 3 pokazuje da opadanje korišćenja kontracepcije upečatljivo raste sa jačanjem uverenja da dostupnost kontracepcije jača nemoral, odnosno ti podaci pokazuju da je odustvo korišćenja kontracepcije *deo moralnog obrasca*.

Da bismo preciznije utvrdili u kojoj meri patrijarhalni sistem vrednosti utiče na ne/korišćenje kontracepcije, odnosno, u kojoj meri je reč o vrednosnom obrascu, jednofaktorskom analizom varijanse ispitan je odnos korišćenja kontracepcije sa patrijarhalnošću. Korišćena je standardizovana skraćena skala patrijarhalnosti koja sadrži četiri stava čija upotrebljivost u ovom istraživanju je potvrđena zadovoljavajućom konzistentnošću ove skale (Keiser-Meyer-Okinov pokazatelj = 0.730, Bartlettov test sferičnosti .000, i Cronbahova alpha =0.766). Korelaciona matrica između stavova ima zadovoljavajuće koeficijente vrednosti iznad 0.3 (Min..323, Max..550). Analiza glavnih komponenti pokazala je postojanje samo jedne komponente, koja objašnjava zajedno 58.889 procenta varijanse, a sva nerotirana faktorska zasićenja promenljivih su iznad 0.6.⁴ Jednofaktorska analiza varijanse potvrdila

⁴ Za detaljniju analizu ove skale unutar ovog istraživanja pogledati tekst u ovom zborniku: Sekulić, „Populaciona politika iz ugla žena: analiza iskustava i političkih opredjenja majki u Srbiji i na severu Kosova”.

je uticaj patrijarhalnosti na ne/korišćenje kontracepcije. Potvrđena je homogenost varijansi unutar grupa (Leveneov test, Sig=0.839), a ANOVA testom razlika varijansi između grupa (Sig.0.000, F=27.29). Tukey-vim post hoc testom potvrđena je razlika između svih grupa, sa srednjim vrednostima koje pokazuju da najviše skorove patrijarhalnosti ima prva grupa ispitanica koja ne koristi kontracepciju (M=11.75), a najmanje treća grupa koja koristi kontracepciju (M=9.82). Druga grupa koja koristi prekinuti odnos nalazi se između ove dve grupe (M=10.96), s tim što je nešto bliža trećoj grupi.

Tabela 3. Povezanost korišćenja kontracepcije sa stavom da široka dostupnost kontraceptivnih sredstava jača nemoral.

Stav: „Da li se slažete sa mišljenjem da prevelika dostupnost kontraceptivnih sredstava jača nemoral kod mladih?” (1) uopšte se ne slažem, 2) delimično se ne slažem, 3) neutralna sam, 4) delimično se slažem, 5) sasvim se slažem)

Hi kvadrat =71.41, df=8, Kramerov V=0.15, Sig.0.000 (1= potpuno neslaganje, 5=potpuno slaganje)

Ovi pokazatelji dodatno potvrđuju da je odnos prema kontracepciji deo kulturnog obrasca, a ne medicinski problem ili pitanje (samo) za ginekologe, *te da je patrijarhalnost povezana sa niskom kontraceptivnom kulturom*. Da bismo ispitali detaljnije poziciju ispitanica koje koriste prekinuti odnos, budući da se one nalaze između ove dve grupe, proverili smo da li je moguće rezultatima ovog istraživanja potkrepiti tezu Rade Drezgić da izbor prekinutog odnosa predstavlja osnaživanje muškog partnera i potvrdu njegove potentnosti. Odgovori na pitanje (stepen slaganja ispitanica sa sledećim stavom): „Za mene je nezaštićeni seksualni odnos znak poverenja i intimnosti među partnerima” potvrđuju da je prepuštanje kontrole nad svojim telom upravo za žene koje koriste prekinuti odnos u najvećoj meri znak poverenja, intimnosti i ljubavi, odnosno, oblik „predavanja” i uživanja u odnosu, što se u patrijarhalnom sistemu vrednosti smatra ženskim kvalitetom, privlačnom oso-

binom i vrlinom. 47.7% ispitanica u toj kategoriji u potpunosti se slaže sa stavom da je nezaštićen seksualni odnos oblik intimnosti i poverenja, naspram 27.1% onih koje koriste kontracepciju i 42.1% onih koji je uopšte ne koriste (Hi kvadrat = 95.95, Kramerov V=0.18, Sig=0.000). Takođe, one su mnogo bliže grupi ispitanica koje ne koriste kontracepciju i kada je u pitanju stav: „Ženi ne treba druga kontracepcija ako je muškarcu stalo da pripazi tokom odnosa.” Naime, 37.5% žena koje koriste prekinuti odnos se potpuno slaže sa ovim stavom, sa kojim se u najvećoj meri slažu ispitanice koje uopšte ne koriste kontracepciju (46.5%), dok je upečatljivo najniže slaganje sa ovim stavom među ženama koje koriste kontracepciju (14.2%). (Hi kvadrat = 22.98, Sig.0.000, Kramerov V=0.28)

Tabela 4. – Tukey-ev post hoc test povezanosti patrijarhalnosti i korišćenja kontracepcije

Tukey post hoc test zavisna varijabla:patrijarhalnost		Srednja vrednost razlike	St.gr.	Sig.	Int. pouzd. 95%	
					-	+
I – ne koriste kontracepciju	II	.792**	.302	.024	.08	1.50
	III	1.938**	.263	.000	1.32	2.55
II – koriste prekinut odnos	I	-.792**	.302	.024	-1.50	-.08
	III	1.146**	.309	.001	.42	1.87
III – koriste kontracepciju	II	-1.938**	.263	.000	2.55	-1.32
	II	-1.146**	.309	.001	-1.87	-.42

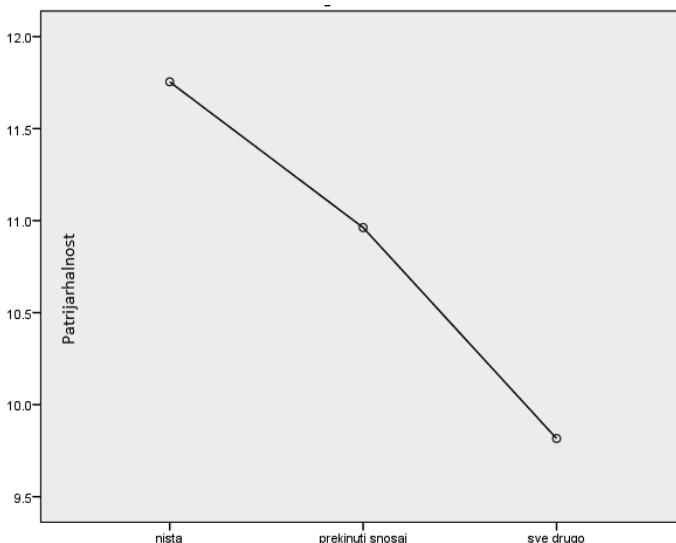
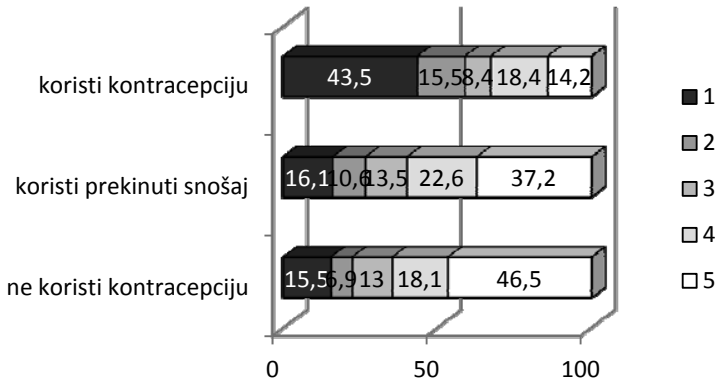

Tabela 5: Stav: „Ženi ne treba druga kontracepcija ako je muškarcu stalo da pripazi tokom odnosa”

Hi kvadrat: 22.98, Sig.0.000, Kramerov V=0.28 (1=uopšte se ne slažem, 5=potpuno se slažem)

4. KONTRACEPCIJA I POLITIČKA OPREDELJENJA

Takođe smo želeli da ispitamo da li je odnos prema kontracepciji povezan sa širim shvatanjem društvenog položaja i uloge žena u društvu, a ne samo sa patrijarhalnim vrednosnim orijentacijama. Ustanovljena je povezanost sa odnosom prema feminizmu kao i sa podrškom konzervativnim merama populacione politike. Konzervativne mere populacione politike merene su kroz set varijabli, koje su se odnosile na: podršku stimulanju etnički nemešovitih brakova u cilju očuvanja nacije, podršku uvođenju obaveznog pronatalitetnog obrazovanja u školama radi jačanja svesti o odgovornosti mladih za očuvanje nacije, podršku smanjenju uticaja feminističkih organizacija, jer utiču na smanjenje rađanja, podršku povećanju posvećenosti žena porodici u cilju rađanja većeg broja dece. Ovaj set varijabli je, nakon odgovarajućih statističkih provera, korišćen kao zbirni indikator populacionog konzervatizma (IPK).⁵ Među ženama koje sebe smatraju feministkinjama značajno je više onih koje preuzimaju kontrolu nad svojim telom, mada je i ovde primetan visok procenat (34.4%) žena koje ne koriste nikakva kontraceptivna sredstva. Međutim, među njima je znatno veći broj onih koje koriste kontracepciju (50.8%), a veoma mali procenat onih koje koriste prekinuti odnos (5.5%). Potrebno je napo-

⁵ Za detaljno obrazloženje indikatora populacionog konzervatizma /IPK/ koji je ovde korišćen, pogledati tekst u ovom zborniku: Sekulić, „Populaciona politika iz ugla žena – analiza iskustava i političkih opredeljenja majki u Srbiji i na severu Kosova”.

menuti da je značajan broj ispitanica bio neopredeljen prema feminizmu (20.2%) (Hi kvadrat = 14.62, Sig. 0.006, koeficijent kontingencije = 0.098).

Jednofaktorskom analizom varijanse ispitana je povezanost korišćenja kontracepcije sa konzervativnim merama populacione politike (IPK). Leveneovim testom potvrđena je homogenost varijanse unutar grupa (Sig. 0.335), a ANOVA testom značajnost razlike između grupa (Sig.0.000, F=11.694). U pregledu tabele, potrebno je obratiti pažnju da su, zbog načina jedinstvenog usklađivanja smeru skale, niski skorovi pokazatelj visokog konzervatizma i obrnuto (niske vrednosti /1/ na Likertovoj skali označavale su potpuno slaganje sa konzervativnim merama, a visoke /5/ potpuno neslaganje).

Što je niža kontraceptivna kultura, veća je podrška konzervativnim merama populacione politike (srednje vrednosti po grupama: I=11.63, II=12.51, III=12.74) Utvrđena je značajna razlika između prve i druge, prve i treće grupe, ali ne i druge i treće grupe (tabela 6). Grupa koja koristi prekinuti odnos bliža je po svojim političkim opredeljenjima u pogledu populacione politike grupi koja koristi kontracepciju.

Tabela 6. Tukey post hoc test – povezanost korišćenja kontracepcije i podrške konzervativnim populacionim merama (IPK)

Tukey post hoc test zavisna varijabla:IPK		Srednja vrednost razlike	St.gr.	Sig.	Int. pouzd. 95%	
					-	+
I – ne koriste kontracepciju	II	-.883**	.276	.004	-1.531	-.234
	III	-1.112**	.240	.000	-1.676	-.547
II – koriste prekinut odnos	I	-.883**	.276	.004	.234	1.531
	III	-.229	.282	.697	-.891	.434
III – koriste kontracepciju	II	1.112**	.240	.000	.547	1.676
	II	.228	.282	.697	-.434	.891

Interesantno je, mada i paradoksalno, da je, što je niža kontraceptivna kultura, veća podrška zabrani abortusa, što predstavlja neracionalan pristup sopstvenom reproduktivnom životu. Čak 62.2% (N=156) među ženama koje se slažu da abortus treba zabraniti spada u grupu onih koje ne koriste kontracepciju. U grupi onih koje se uopšte ne slažu sa zabranom abortusa (N=733), najviše je onih koje koriste kontracepciju (41.3%). (Hi kvadrat = 45.69, Kramerov V=.12, Sig.0.000). Dodatno,

188 što je niža kontraceptivna kultura, ispitanice u većoj meri smatraju abortus gre-

hom (54.2% od onih koje se potpuno slažu sa stavom /N=262/ da je abortus greh spada u grupu žena koje ne koriste kontracepciju, dok je najveći broj onih među onim ispitanicama koje se uopšte ne slažu sa tim stavom /N=553/ u kategoriji onih koje koriste kontracepciju, 42.5%) (Hi kvadrat = 51.66, Kramerov V=.13, Sig.0.000).

Dodatno, što je niža kontraceptivna kultura viša je podrška izrazito represivnim populacionim merama kao što je sterilisanje ljudi koji rađaju više dece nego što mogu da izdržavaju (najveći procenat među onima koji se potpuno slažu sa ovom merom /N=285/ je u kategoriji žena koje ne koriste kontracepciju, 48.1%, dok je najveći procenat onih među onima koji se uopšte ne slažu sa ovom merom /N=623/ među ženama koje koriste kontracepciju, 39.6%) (Hi kvadrat = 17.04, Kramerov V=.08, Sig.0.03)

Ovi rezultati potkrepljuju hipotezu da su niska kontraceptivna kultura i gubitak kontrole nad sopstvenim telom istovremeno oblik (auto)represivnog stava i mogu poslužiti kao polazišta za produbljenija istraživanja o ovoj temi.

Korišćenje kontracepcije takođe se pokazalo povezanim sa stavom o odgovornosti žena za rađanje. Preko polovine ispitanica među onima koje se u potpunosti slažu sa stavom da ozbiljnost problema „bele kuge” nalaže ženama obavezno da više rađaju (N=219) je u kategoriji onih koje ne koriste kontracepciju (51.6%), dok među onima koje se uopšte ne slažu sa tim stavom (N=418) najveći deo čine ispitanice koje koriste kontracepciju (42.8%) (Hi kvadrat = 25.67, Sig.0.01, Kramerov V=.09).

Ovako učestala značajnost pri ukrštanju sa serijom varijabli kojima se mere politički stavovi ukazuje da su odnos prema kontracepciji i svom telu deo šireg obrasca političke kulture i političkog stava o mestu i funkcijama žena u društvu, a ne samo problem zdravlja, odnosno zdravstvene zaštite žena, kako se uobičajeno kategorizuje. Ovi podaci takođe pokazuju da konzervativne populacione mere i pripisivanje odgovornosti ženama za „belu kugu” nisu prosto jedna od političkih opcija koje se slobodno biraju, već su povezane sa gubitkom lične (telesne) autonomije žena i jačanjem kulpabilnosti u odnosu žena prema sopstvenoj seksualnosti i reproduktivnosti.

5. KONTRACEPCIJA I ZADOVOLJSTVO SVOJIM TELOM I SEKSUALNOŠĆU

U poslednjem koraku ispitali smo povezanost korišćenja kontracepcije sa stepenom pozitivnog iskustva i doživljaja sopstvenog tela i seksualnosti.

Pozitivan odnos prema sopstvenom telu i seksualnosti meren je kroz seriju varijabli koje su osmišljene sa tom svrhom. Neophodno je napomenuti da je ovaj instrument u fazi izrade (*work in progress*) i da su neophodna njegova dalja poboljšanja. Nakon pilot istraživanja, u kome je korišćen set od 30 varijabli koje su pokrivala različite aspekte telesnog iskustva (odnos prema sopstvenoj polnosti/rodnosti, poznavanje tela, zadovoljstvo telom, pozitivan/negativan doživljaj svoje seksualnosti i reproduktivnosti, pokretljivost i navike koje imaju veze sa telesnom disciplinom i utiču na način korišćenja tela), u ovom istraživanju korišćen je set od jedanaest varijabli, među kojima su se najkonzistentnijim pokazale upravo varijable koje se odnose neposredno na seksualnost i afirmativan odnos prema svom telu (srednja vrednost korelacija = $r_s/0.34$, Kronbahova alfa $/0.726$). Ovaj set pitanja koristili smo ograničeno za potrebe ove analize kao indikator zadovoljstva svojim telom i seksualnim životom (tabela 7).⁶

Tabela 7. Odgovori i korelaciona matrica iskustava koja izražavaju odnos prema sopstvenoj seksualnosti i zadovoljstvo svojim telom

%	1	2	3	4	5
1. Sve što je povezano sa seksom u meni izaziva neprijatnost	64.6	14.1	11.7	7.4	2.3
2. Svoje telo doživljavam kao nemoćno i kao da mu je potrebna zaštita	78.2	8.7	7	4.1	2
3. Obično uživam u svom seksualnom životu	61	23	11.3	2.7	1.9
4. Važno mi je da se moje seksualne potrebe uvažavaju	70.6	17.6	9.1	1.8	0.9
5. Prihvatam svoje telo takvim kakvo jeste.	69.9	19.4	4.7	3.8	2.2
6. Volim svoje telo.	57	29	7.6	4	2.4

⁶ Pri formiranju zbirne varijable, usklađen je smer odgovora kod pozitivnih i negativnih iskustava obrtanjem vrednosti jedne grupe varijabli.

Spirmanov k. (r_s)	1	2	3	4	5	6
1. Sve što je povezano sa seksom u meni izaziva neprijatnost	1	.432	.341	.361	.184	.202
2. Svoje telo doživljam kao nemoćno ...		1	.313	.292	.291	.265
3. Obično uživam u svom seksualnom životu			1	.552	.305	.351
4. Važno mi je da se moje seksualne potrebe uvažavaju				1	.265	.297
5. Prihvatam svoje telo takvim kakvo jeste.					1	.649
6. Volim svoje telo.						1

(1= uopšte se ne slažem, 2=uglavnom se ne slažem, 3=neutralna sam, 4=uglavnom se slažem, 5=sasvim se slažem)

**($p < 0.05$), Kronbahova alfa=.726, srednja vrednost korelacija=0.34

Kruskal-Volisovim testom je utvrđena statistički značajna razlika u stepenu zadovoljstva svojim telom i seksualnošću između ispitanica koje koriste i onih koje ne koriste kontracepciju (Sig.0.000, $df=2$, Hi kvadrat = 21.04). Grupa onih koje ne koriste kontracepciju (N=617), u odnosu na ispitanice koje koriste prekinuti odnos (N=343) i one koje koriste kontracepciju (N=541) nezadovoljnija je svojim telom (Md=9, srednja vrednost ranga=810.94) u odnosu na druge dve grupe, čija medijana je niža (Md=8), kao i srednje vrednosti rangova (grupa koja koristi prekinuti odnos=720.53, grupa koja koristi kontracepciju=701.95). Poređenjem grupa pojedinačno, korišćenjem Man-Vitnijevog U- testa utvrđena je značajna razlika između prve i treće grupe (U=142427.5, $z=-4.36$, Sig.0.000, $r=0.13$), prve i druge grupe (U=93301.00, $z=-3.08$, Sig=0.02, $r=0.01$), ali ne i između druge i treće grupe (Sig.=0.56).

6. ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem potvrđeno je kroz više dimenzija analize da je neophodno različite aspekte telesnih osobenosti žena tretirati ne kao biološke, već kao kulturne, političke i socijalno konstruisane fenomene koji zadiru čak i u veoma internalizovana iskustva žena (stepen telesnog zadovoljstva) i predstave o svom telu. Takođe je pokazano da je sfera političkog života povezana sa telesnim iskustvom, a ne samo sa mišljenjem i da zavisi od načina odnošenja prema sopstvenoj telesnoj autonomiji. Pokazano je da kontraceptivna kultura nije samo, pa čak ni prevashodno pitanje ženskog zdravlja, već pitanje ženske emancipacije. Kao što analiza koja

je ovde predstavljena pokazuje, ona se gradi kao sistem vrednosti, povezana je sa širim političkim predstavama žena o položaju i ulozi žena u društvu, a povezana je i sa kvalitetom života žena, koji bitno zavisi od toga da li će žene smatrati da imaju pravo na svoj telesni integritet ili ne. To istovremeno dovodi u pitanje shvatanje i politike koje polaze od toga da će prosta edukacija ili čak činjenje dostupnim kontraceptivnih sredstava automatski promeniti kulturni obrazac koji utiče na nisku kontraceptivnu kulturu i omogućiti kontrolu rađanja. Sve dok investiranje u kontrolu i planiranje rađanja (fertilitet) bude motivisano pre svega populacionim politikama i ciljevima koji agregatno pristupaju ženama kao reproduktivnom kapitalu društva, malo je verovatno da će se kontraceptivna kultura realno unaprediti, mada, uz razvoj tržišne isplativosti kontracepcije, kao i u primenu nedemokratskih mera (zabrana, oporezivanja, sterilizacije itd.), populaciona politika može da ima planirani efekat. Povećano ili smanjeno rađanje (u skladu sa planiranim populacionim ciljevima) ni na koji način ne garantuje niti čak planira povećanje kvaliteta života ljudi, unapređenje demokratske kulture ili opšteg blagostanja. Upravo obrnuto, ona je neretko pokazatelj opadanja nivoa ljudskih prava, kao i dehumanizacije i jačanja represivnih režima, unutar kojih se pojedinci, na uštrb osnovnih ljudskih prava, instrumentalizuju za „više” i „opšte” društvene interese.

Dodatno, ovo istraživanje je pokazalo da patrijarhalni sistem vrednosti, suđeci prema dobijenim rezultatima, ne predstavlja društveno-kulturni prostor u kome se žene dobro osećaju čak i ukoliko se adaptibilno i nekonfliktno konformiraju dominantnom patrijarhalnom obrascu, već da je povezan sa većim osećajem krivice kod žena, gubitkom kontrole nad svojom autonomijom i nižim stepenom životnog zadovoljstva.

LITERATURA:

- Agamben, G. 1998. *Homo Sacer: Sovereign Power and "Bare Life"*. Stanford: Stanford, CA.
- Berlin, I. 1969. *Four Essays on Liberty*. Oxford: Oxford University Press.
- Berlin, I. 2000. *Četiri eseja o slobodi*. Split: Feral Tribune.
- Bovoar, S., de. 1982, 1983. *Drugi pol I, II*. Beograd: Bigz.
- Butler, J. 2001. *Tela koja nešto znače: o diskurzivnim granicama 'pola'*. Beograd: Samizdat B92.
- Butler, J., 2005. *Raščinjavanje roda*, Sarajevo: „Šahinpašić”.

- Drezgić, R., 2010. *'Bela kuga' među Srbima: o naciji, rodu i rađanju na prelazu vekova*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju.
- Firestone, S. 2003. *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. Farrar: Straus and Giroux.
- Foucault, M. 2005. *Rađanje biopolitike: predavanja na Kolež de Fransu 1978-1979*. Novi Sad: Svetovi.
- Fuko, M. 1997. *Nadzirati i kažnjavati: nastanak zatvora*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića
- Fuko, M. 1998. *Treba braniti društvo; predavanja na Kolež de Fransu iz 1976*. Novi Sad: Svetovi.
- Fuko, M. 2009. *Rađanje klinike: arheologija medicinskog opažanja*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Fuko, M. 2014. *Bezbednost, teritorija, stanovništvo: Predavanja na Kolež de Fransu*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Grosz, E. 2005. *Promenljiva tela: ka telesnom feminizmu*. Beograd: Centar za ženske studije i istraživanje roda.
- Haravej, D. 1995. „Manifest kiborga.” *Ženske studije: časopis za feminističku teoriju* 2–3.
- Haraway, D. 1991. *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge.
- Haraway, D. 1976. *Crystals, Fabrics, and Fields: Metaphors of Organicism in Twentieth-Century Developmental Biology*. New Haven: Yale University Press.
- Jarić, I. (ur.). 2015. *Politike roditeljstva: iskustva, diskursi, institucionalne prakse*. Beograd: ISI FF.
- Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena*, <http://www.sostelefon.org.rs/zakoni/15.%20Konvencija%20o%20eliminisanju%20svih%20oblika%20diskriminacije%20zen.pdf> (pristupljeno Dec-17).
- Kristeva, J. 1976. *Prelaženje znakova*. Sarajevo: Svjetlost.
- Lemke, T. 2010. *Bio-Politics, An Advanced Introduction*. New York: New York University Press.
- Ludwik, F. 1979. *Genesis and Development of a Scientific Fact*. Chicago: University of Chicago Press.
- Martin, E. 1991. “The Egg and the Sperm: How Science Has Constructed a Romance Based on Stereotypical Male/Female Roles.” *Signs* 16 (3): 485–501.
- Merlo-Ponti, M. 1990. *Fenomenologija percepcije*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Merlo-Ponti, Moris. 1977. „Fenomenologija percepcije.” *Theoria, Časopis Filozofskog društva Srbije* 3–4: 153–158.
- Oneill, T. 2016. *Unmentionable: The Victorian Lady's Guide to Sex, Marriage, and Manners*. New York, Boston, London: Little Brown and Company.
- Ortner, Š. 2003. „Žena spram muškarca kao priroda spram kulture.” U *Antropologija žene*, uredile Papić Žarana i Lidija Sklevicky, strane. Beograd: XX vek.
- Papić, Ž. i L. Sklevicky (ur.). 2003. *Antropologija žene*. Beograd: XX vek.
- Sekulić, N. 2014. „Društveni status materinstva.” *Sociologija* 4: 403–426.

- Sekulić, N. 2015. „Vrline neznanja, o reproduktivnosti i seksualnosti žena.” U *Politike roditeljstva:iskustva, diskursi, institucionalne prakse*, uredila Jarić Isidora, 57–81. Beograd: ISI FF.
- Sekulić, N. 2016. *Kultura rađanja*. Beograd: ISI FF.
- Srbija, istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS). 2014 (2015). Beograd: UNICEF.
- Srbija, istraživanje višestrukih pokazatelja, 2014 (*Praćenje stanja i položaja žena i dece*). Beograd: UNICEF.
- Toril, M. 2002. *Textual, Sexual Politics*. New York: Routledge.
- Young, M., I. 2005. *On Female Body Experience*. Oxford: Oxford University Press.
- Žene i muškarci u Republici Srbiji*. 2014. Beograd: Republički zavod za statistiku.

My body, Me: Contraception

The aim of this paper is to provide preliminary empirical frameworks for the operationalization of the thesis about the “political body”, that is, about the connection of internalized body experience and bodily practices and social norms concerning women’s body. One of the basic dimensions of gendered oppression is achieved through the appropriation of female reproductive capacity and sexuality, which is expressed as the socially constructed loss of control of women over their own bodies (regimes of sexual, marital, reproductive life, regimes of female and male dressing, gender regimes of spacial use, etc.). In operationalizing this goal, in this paper we examined the cultural-political framework of the use of contraception. In the paper, an analysis of empirical data (a survey on the birth culture conducted at the beginning of 2017 on the territory of Serbia and northern Kosovo on a sample of 1,560 women) showed that contraceptive culture is not only a matter of women’s health but rather a matter of women’s emancipation. It is built as a system of values, it is linked to the wider political representations of women about the position and role of women in society, and it is also related to the quality of women’s lives, which depends greatly on whether women will be regarded as having the right to their own body integrity or not. At the same time, the paper questions the idea that free education or even widely accessible contraceptives can automatically change the cultural pattern that affects the low contraceptive culture. In addition, the analysis has shown that the patriarchal system of values does not represent a socio-cultural space in which women feel comfortable even if they conform to

patriarchal values. Just the opposite, the higher level of patriarchal values is related to higher feeling of guiltiness, a loss of autonomy and a lower degree of life satisfaction among women.

Key words: contraception, emancipation of women, patriarchy, population politics, biopolitics

rad prijavljen: 11. X 2017.

rad recenziran: 24. X 2017.

rad prihvaćen: 2. XI 2017.